

بسمه تعالی

چکیده :

در دین اسلام خصوصاً در فرهنگ شیعه، دعا از بهترین و بلکه برترین عبارات معرفی شده و مورد تأکید فراوان می باشد. انسان امروزی با توجه به پیشرفت هایی که در زمینه مادی در جهت رفاه و آسایش خود انجام داده ، هنوز در دنیای خود احساس تنهایی و درماندگی می کند و تنها چیزی که او را از این واماندگی می رها کند، ارتباط با وجودی نامحدود است و پرستش او به عنوان موجودی برتر و لایق بوده است. این ارتباط یعنی همان دعا و راز و نیاز به سوی رب که از ضروریات فطری انسان است. لذا دعا را از دیدگاه آیات و روایات بررسی کردیم، چرا که با تمسک به قرآن عظیم، علم و آگاهی هرکسی بیشتر خواهد شد، چون به فطرت آدمی نزدیکتر است. دعا دارای سه رکن است؛ رکن اول ، ارتباط بین داعی و مدعو است. رکن دوم، شخص داعی و رکن سوم، مدعو است. دعا آثار فراوانی دارد که از جمله آنها می توان به پر کردن خلا فطری انسان ، ارتباط با قدرت نامحدود خداوند، خداپاوری و خودشناسی و آشنایی با معارف بلند الهی و... اشاره کرد. پس حقیقت دعا چیزی جز عبادت نیست و انسان برای تقرب به خدا آفریده شده و باید از تمام جوانب زندگی برای نیل به این مقصود بهره گیرد. داده های اولیه این مقاله براساس روش کتابخانه ای گردآوری شده و مبتنی بر روش توصیفی تدوین گشته است.

واژگان کلیدی: دعا، قرآن کریم.

محقق: ملیحه رادمرد

طلبه سطح ۲: پایه سوم

عنوان تحقیق :

دعا از دیدگاه قرآن و روایات

حوزه علمیه حضرت فاطمه (س)

۱۳۹۴

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
۱. مفهوم واژه کلیدی	۲
۱-۱- تعریف لغوی «دعا»	۲
۱-۲- تعریف اصطلاحی «دعا».....	۳
۲. ارکان دعا:	۶
۲-۱- جاذبه معنوی	۶
۲-۲- داعی	۸
۲-۲-۱- عبودیت	۸
۲-۲-۲- باور به قدرت الهی	۹
۲-۲-۳- توجه به قرب الهی	۱۰
۲-۲-۴- اخلاص	۱۰
۲-۲-۵- طلب حقیقی	۱۱
۲-۲-۶- خضوع و خشوع	۱۲
۲-۳- مَدْعُوْ	۱۳
۳. آثار و فواید دعا:	۱۴

- ۱-۳- پر کردن خلا فطری انسان: ۱۵
- ۲-۳- ارتباط با قدرت نامحدود ۱۶
- ۳-۳- خدا باوری ۱۷
- ۴-۳- خودشناسی ۲۰
- ۵-۳- آثار شگرف غیرقابل محاسبه ۲۱
- ۶-۳- آشنایی با معارف بلند الهی ۲۲
- ۷-۳- تربیت انسان کامل ۲۳
۴. شرایط استجاب دعا ۲۴
- ۱-۴- معرفت خدا ۲۴
- ۲-۴- نیت صادق و قلب مخلص: ۲۵
- ۳-۴- غذای حلال ۲۶
- ۴-۴- حضور قلب ۲۷
- نتیجه گیری ۲۹
- فهرست منابع ۳۰

مقدمه :

دعا بزرگترین لطف الهی بر بنده است. دعا سرچشمه خیرات و توجهات حضرت حق بر آدمیان است. دعا مغز عبادت و لباس افتخار مخلصان در دنیا و دلباختگان آخرت است. دعا، جوشش درون انسان است که بر قلب و زبان جاری می شود. دعا، قفل های بسته را باز می کند و بر هر درد بی درمانی طبابت می کند.

با شکوهترین حالت انسان، زمانی است که او خاضعانه و خاشعانه در محضر معبود خود اظهار عجز و ناتوانی می کند و از او یاری می طلبد. دعا نقطه اتصال روح جویای حقیقت به مبدأ و حقیقت آفرینش است. آدمی با دعا راهی به سوی معشوق خود می یابد. او به آرزوی اجابت خواهش و تمنای خود، دست نیاز به سوی محبوب دراز می کند و در آستان او سر به سجده می نهد و « خودیت » را کنار می نهد تا به « الوهیت » برسد و اینجاست که اوج بندگی جلوه گر می شود. دعا یک آغاز است. آغای که فرجامش اجابت است و دعا حرکتی است به سوی نور و روشنایی...

در بیان پیشینه این تحقیق، محقق به پایان نامه ای دست یافت که خانم « لیلا قوامی فروع » آن را با عنوان « دعا و آداب آن از منظر آیات و روایات » برای اخذ مدرک سطح ۲ حوزه علمیه زهرا ی اطهر (س) تهران، در پاییز ۱۳۸۹ با استاد راهنمایی به نام « زهرا امی » دفاع کرده است.

دعا ، تنها لفظی نبوده بلکه حقیقی است که دارای روح خاصی بوده و شامل سه رکن است که همان ارتباط بین داعی و مدعو که همان حالت و ارتباط معنوی بین خالق و مخلوق است و داعی؛ شخص دعا کننده است که باید واقعاً خواهان و طالب باشد و داعی باید چند شرط را مراعات کند، عبودیت، باور به قدرت الهی، اخلاص و در دعا کردن خضوع و خشوع داشته باشد.

مدعو که شنونده دعا و او خدای مهربان و کریم است. دعا آثار و فواید فراوانی دارد که از جمله آنها پر کردن خلا فطری انسان، باور کردن خدا، خودشناسی ، آشنایی با معارف بلند الهی و.... است.

همه دعاها به نوعی اجابت می شوند، ولی استجاب دعا شرایطی دارد، از جمله معرفت خدا، نیت صادق و قلب مخلص، غذای حلال و حضور قلب و... و همچنین استجاب دعا با موانعی مواجه می شود که از جمله گناه، ظلم به دیگران، نقض حکمت الهی و... را در بر می گیرد.

۱. مفهوم شناسی واژه کلیدی :

در این قسمت از مقاله به بررسی معنای لغوی و اصطلاحی دعا که از مهمترین واژه مقاله می باشد، می پردازیم .

۱-۱- تعریف لغوی «دعا»

پس از مراجعه به لغت نامه های معتبر به دست آمده که دعا به معنای گوناگون بکار رفته است اینک دیدگاه برخی از لغت شناسان مشهور مطرح میشود:

ابن منظور در لسان العرب معنای لغوی دعا را اینگونه بیان کرده است:

«الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ؛ دعا همان عبادت است.»^۱ وی در ادامه می افزاید:

الدُّعَاءُ: الرَّغْبَةُ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ؛ دعا، رغبت و میل به سوی خداوند عزوجل است.^۲

راغب اصفهانی نیز در مفردات خود آورده است:

الدُّعَاءُ - مثل - النِّدَاء - یعنی کسی را بانگ زدن و خواندن، جز اینکه نداء را در بانگ زدن بدون اضافه کردن اسم آن شخص بکار می برند، مثل أيا، یعنی آهای - ولی دعاء - بانگ زدن و خواندن است که پیوسته با

۱. ابن منظور، لسان العرب، ج ۸، بیروت: منشورات محمدعلی بیضون، ۱۴۲۶ ه.ق، ص ۲۴۲

۲ همان، همان جا

«إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَعَا اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بِنَبِيٍّ صَادِقٍ وَ قَلْبٍ مُخْلِصٍ أَسْتَجِيبَ لَهُ بَعْدَ وَفَائِهِ بِعَهْدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛

هنگامی که بنده خدا، با نیت صادق و پاک و قلبی پر از اخلاص و صفا به درگاه خداوند روی آورد بعد از آن که به عهد و پیمانی که با خداوند منان داشته، عمل نماید، خداوند دعای او را مستجاب می گرداند.^۱ عمل به عهد و پیمان خداوند که همان صفای دل و اخلاص نیت است شرط قبولی دعاست.

باید توجه داشت که چگونه دعا انسان را تربیت می کند. برای قضای حاجت و حل مشکل به در خانه خدا می رویم ولی می دانیم بدون اخلاص نیت و صفای قلب این امر امکان پذیر نیست به همین جهت باید در پی خودسازی و تربیت خود باشیم.

۳-۴- غذای حلال

یکی از شروط مهم و سخت اجابت دعا کسب روزی حلال می باشد. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در روایت بسیار زیبا می فرماید:

«أُطِبَّ كَسْبُكَ تُسْتَجَبَ دَعْوَتُكَ، فَإِنَّ الرَّجُلَ يَرْفَعُ الْقِمَةَ إِلَى فِيهِ حَرَاماً فَمَا تُسْتَجَابُ لَهُ دَعْوَةُ أَرْبَعِينَ يَوْماً»
، کسب و درآمدت را پاک کن تا دعایت مستجاب شود، زیرا یک لقمه حرام باعث می شود که دعا تا چهل روز مستجاب نشود.^۲

برخی از مردم کسب و کارشان آلوده به حرام، کم فروشی، ربا، ظلم به دیگران و عدم رسیدگی به وجوهات شرعی است. با این وضعیت دعا می کنند و توقع دارند دعاهایشان مستجاب گردد.

از روایت پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم نیز بر می آید که دعا عامل مهم تربیت به شمار می رود و انسان را وادار به رعایت حرام و حلال می کند.

۱. علامه مجلسی، همان، ج ۹۰، ص ۳۷۹

۲. حسن بن فضل طبرسی، مکارم الاخلاق، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ق، ص ۲۷۵

فرمودند: تمام اسم های خداوند اعظم است ، قلبت را از ماسوی الله خالی کن. سپس به هر نامی از اسماء الله که می خواهی خدا را بخوان ، همان اسم اعظم است.^۱

از این روایت استفاده می شود که اسم اعظم یک لفظ نیست که انسان آن را به زبان جاری سازد و مشکلاتش حل شود، بلکه اسم اعظم حالت و صفت خاصی است که باید درون انسان ایجاد شود و آن پاک کردن خانه دل است.

وقتی قلبی کانون بت هاست؛ بت مال، بت مقام ، بت شهوت، بت همسر و فرزند و مانند آن و از درون این بت خانه دعا صورت گیرد، روشن است که این دعا مستجاب نمی شود، نخست باید همچون حضرت ابراهیم علیه السلام و حضرت علی علیه السلام برخیزیم و تمام این بت ها را از خانه دل بیرون کنیم و آن گاه با هریک از نام های خدا که او را بخوانیم ، دعایمان مستجاب خواهد شد.

اگر فاقد این شرایط هستیم، باید در راه تحصیل آن بکوشیم، مخصوصاً در ماه های خاص که ماه رحمت و لطف الهی هستند و روح انسان آمادگی بیشتری دارد، فرصت بسیار مناسبی برای دعا و تحصیل شرایط وجود دارد.

البته باید به این نکته توجه کنیم که اجابت برخی از دعاها به مصلحت انسان نیست ، اگرچه ما موظف به دعا هستیم و باید نسبت به اجابت آن هم امیدوار باشیم ولی باید توجه داشت که گاهی اوقات انسان خیال می کند که سعادت او در اجابت دعاست، در حالی که خداوند از روی آگاهی می داند که شقاوت و هلاکت و نابودی او در آن است، اینجاست که چنین دعاهایی اجابت نمی شوند.

۱. علامه مجلسی، همان، ج ۹۰، ص ۳۲۲

نتیجه گیری :

دعا و نیایش امری فطری و ضروری است و مسئله ای است که خداوند، بندگان را به آن امر کرده و وعده داده کسانی که از عبادت خدا سرپیچی کنند و امتناع ورزند ، به دوزخ و جهنم وارد می شوند، ارزش دعا و نیایش و تاثیرات آن در زندگی دنیا و آخرت به قدری واضح و روشن است که حتی دانشمندان غیرمسلمان ، امروزه به این نتیجه رسیدند که دافع و رافع بلاها و آلام روحی و جسمی، متصل شدن به نیرویی ماوراء قدرت بشری است.

با درنظر گرفتن آیات و روایات فهمیده می شود که خداوند و ائمه علیهم السلام انسان ها را نسبت به امر دعا کردن ترغیب و تشویق کرده و به آن سوق داده اند و محبت را بر بندگان تمام کرده اند تا این امر مهم مورد بی توجهی قرار نگیرد و به دست فراموشی سپرده نشود. چرا که با تکذیب کردن آن، فرد متکبر شده و مورد عذاب پروردگار قرار خواهد گرفت. و چرا که از نظر روایات دعا اساس دین و موجب رستگاری و مهم تر از آن سبب رهایی از شیطان می شود.

در روایات آمده که وقتی انسان دست به دعا برداشت ، مستحب است آن را بر سر و صورت خود بکشد، برای اینکه لطف خدا به این دست پاسخ داده است، دستی که به سوی خدا دراز شود، یقیناً خالی بر نمی گردد و دستی که عطای الهی را دریافت کرده، گرامی است.

فهرست منابع:

*قرآن کریم

۱. ابن الحسین ، علی علیه السلام، صحیفه سجادیه، قم: نشر الهادی ، ۱۳۷۶ش
۲. ابن منظور، محمد، لسان العرب، بیروت : منشورات محمد علی بیضون ، ۱۴۲۶ هـ ق ، ج ۸
۳. ثروتیان ، بهروز، فرهنگ اصطلاحات و تعاریف نفایس الفنون ، تهران: موسسه تاریخ و فرهنگ ایران، ۱۳۵۲
۴. حرعاملی، محمد بن حسن، هدایه الامه الی احکام الائمه علیهم السلام، مشهد : آستانه رضویه المقدسه ، ۱۱۰۴ ق، ج ۳
۵. خرمشاهی ، بهاء الدین ، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، تهران: ناهید، ۱۳۷۷، ج ۱.
۶. راغب اصفهانی ، ابوالقاسم، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، تهران: مرتضوی ، ۱۳۸۳، ج ۱
۷. طبرسی ، حسن بن فضل ، مکارم الاخلاق ، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ق
۸. قرشی، سیدعلی اکبر، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶ ، ج ۱-۲
۹. کلینی ، محمد بن یعقوب ، کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق، ج ۲
۱۰. ممدوحی، حسن، شهود و شناخت ، قم: موسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۸ ش، ج ۱ .
۱۱. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق، ج ۹۱-۹۰-۷۴